

1886 m. vokiečių farmakologas Louisas Lewinas paskelbė pirmą sistemišką studiją apie kaktusą, kuris vėliau buvo pavadintas mokslininko vardu. *Anhalonium Lewinii* mokslui buvo naujiena. Primityvių religijų išpažinėjai ir Meksikos bei Amerikos pietvakarių indėnai su šiuo kaktusu „draugavo“ nuo neatmenamų laikų. Tiesą sakant, kur kas daugiau nei „draugavo“. Pasak vieno ankstyvųjų ispanų Naujojo pasaulio lankytojų, „jie valgo šaknį, kurią vadina meskalu, ir garbina ją nelyginant dievybę“.

Kodėl jie ją garbina nelyginant dievybę, paaiškėjo tada, kai tokie garsūs psichologai kaip Jaenschas, Havelockas Ellisas ir Weiras Mitchellas ėmė eksperimentuoti su meskalinu, aktyviaja meskalo medžiaga. Tiesa, jiedievinti taip ir nepradėjo, tik sutartinai pripažino, kad meskalinas – ypatingomis savybėmis pasižymintis narkotikas. Tinkamos jo dozės labai pakeičia sąmonės būseną, nepaisant to, jis – daug mažiau toksiškas nei bet kuri kita farmacininkų naudojama medžiaga.

Sporadiški meskalino tyrimai atliekami nuo pat Lewino ir Havelocko Elliso laikų. Chemikai ne tik išskyrė alkaloidą, bet ir išmoko jį sintetinti, taigi jo ištekliai nebepriklausė nuo negausaus ir nereguliaraus dykumos kaktuso derliaus. Psichiatrai patys išbandė meskalino dozes vildamiesi, kad tiesioginė patirtis leis geriau suvokti paciento psichinius procesus. Deja, dirbdami su pernelyg mažu skaičiumi pacientų, apsiriboję siauromis aplinkybėmis, psichologai pastebėjo ir aprašė tik kai kuriuos ryškiausius narkotiko poveikio aspektus. Neurologai ir psichologai šiek tiek išsiaiškino jo poveikio centrinei nervų sistemai mechanizmą. Ir bent vienas profesionalus filosofas išbandė meskaliną, tikėdamasis naujų įžvalgų, sprendžiant senąsias, neišspręstas psichikos vietos gamtoje bei smegenų ir sąmonės santykio mįsles.

Reikalai taip ir nepasistūmėjo toliau tol, kol prieš porą ar trejetą metų buvo pastebėtas naujas ir galbūt itin svarbus faktas¹. Tiesą sakant, šis faktas visiems buvo akivaizdus jau kelis dešimtmečius, tačiau aplinkybės taip susiklostė, kad jo niekas nepastebėjo, kol jaunas anglų psichiatras, šiuo metu dirbantis Kanadoje, netikėtai pastebėjo meskalino ir adrenalino cheminės sudėties panašumą. Tolesni tyrimai parodė, kad lizergo rūgštis, itin stiprus haliucinogenas, gaunamas iš skalsiagrybio, biochemine sandara panašus į kitus haliucinogenus. Paskui buvo atrasta, kad adrenochroma, adrenalino irimo produktas, sukelia daugelį simptomų, kuriuos patiria

meskalinu apsisvaiginęs asmuo. Tačiau adrenochromos žmogaus kūne veikiausiai esama savaime. Kitaip tariant, kiekvienas mūsų gali pagaminti cheminę medžiagą, kurios mažytė dozė, kaip nustatyta, gali sukelti didelių sąmonės pokyčių. Kai kurie jų primena tuos, kuriuos sukelia tipiškiausia dvidešimto amžiaus rykštė – šizofrenija. Ar šį psichikos sutrikimą sukelia cheminis sutrikimas? Ir ar cheminis sutrikimas kyla dėl psichologinio sukrėtimo, paveikiančio antinksčius? Toks tvirtinimas būtų nepamatuotas ir ankstyvas. Daugių daugiausia pavyko susidaryti šioki tokį *prima facie*. Šiuo metu sistemiškai sekama apčiuopta kryptimi, o veltėdžiai biochemikai, psichiatrai, psichologai treplena pramintais takais.

Itin sėkmingai susiklosčiusios aplinkybės 1953 m. pavasarį man leido pasukti radikaliai priešinga kryptimi. Vienas tinginys su reikalais atvyko į Kaliforniją. Nepaisant septyniasdešimties metų meskalino tyrimų, jo turima psichologinė medžiaga buvo absurdiškai neadekvati, ir jis troško papildyti turimas žinias. Man pasitaikė būti reikiamoj vietoj, ir aš mielai sutikau – tiesiog netvėriau kailyje – pabūti bandomuoju triušiu. Taip atsitiko, kad vieną šviesų gegužės rytą aš išgėriau stiklinėje vandens ištirpdytas keturias dešimtąsias gramo meskalino ir prisėdau laukti rezultatų.

Mes gyvename drauge, mūsų veiksmai ir atoveiksmai nukreipti vieni į kitus, visgi visada ir visomis aplinkybėmis esame kiekvienas sau. Kankiniai žengia į areną susikibę rankomis, bet nukryžiuojami skyrium. Įsimylėjęliai globia vienas kitą, žūtbūt stengdamiesi sulieti atskirtyje kylančias ekstazes į vieną savitranscendenciją, tačiau bergždžiai. Tokia įkūnytos dvasios prigimtis – jai lemta kentėti ir džiaugtis vienišai. Pojūčiai, jausmai, įžvalgos, įnoriai – visa tai asmeniškai ir neperteikiama niekaip kitaip, kaip tik per simbolius ar iš kitų lūpų. Galime sukaupti informaciją apie patirtis, bet ne pačias patirtis. Nuo šeimos iki tautos kiekviena žmonių grupė – atskira sala.

Dauguma šių salų-visatų ganėtinai panašios, todėl galimas numanomasis pažinimas, abipusė empatija ar „įsijautimas“. Taigi, prisimindami savo netektis ar pažeminimus, pajėgiame atjausti kitus, išiktus panašių aplinkybių, galime pabūti (žinoma, pikvikiškąja prasme) jų kailyje. Tačiau esama atvejų, kai komunikacija tarp visatų yra neišsami arba nevyksta visai. Psichika – pati sau žemė, ir tos teritorijos, kuriose įsikuria nesveikieji arba talentingieji, taip skiriasi nuo tų, kuriose gyvena paprasti vyrai bei moterys, kad bendrų prisiminimų plotai lieka visai menki arba jų beveik nėra, tad nėra ir pagrindo tarpusavio supratimui ar atjautai. Žodžiai tariami, bet neturi galios atskleisti. Simboliai bei jų paženklinėti dalykai ir įvykiai priklauso nesuderinamoms patirties sritims.

Matyti save taip, kaip mato mus kiti, itin sveikintina dovana. Nemenčiau svarbus

sugebėjimas matyti kitus taip, kaip jie mato save. O jei tie kiti priklauso visai kitai rūšiai ir gyvena visiškai svetimoje visatoje? Pavyzdžiui, kaip gali sveikas žmogus sužinoti, ką išties reiškia būti bepročiu? Arba kaip, tarkime, negimę regėtojai, mediumais, muzikos genijais, galėtume apsilankyti pasaulyuose, kurie buvo savi Blake'ui, Swedenborgui, Johannui Sebastianui Bachui? Kaip galėtų maksimalios ektomorfijos ir cerebrotonijos žmogus įsivaizduoti save maksimalios endomorfijos ir viscerotonijos žmogaus kailyje, ar, išskyrus itin siauras sritis, patirti panašius jausmus kaip kitas, maksimalios mezomorfijos ir somatotonijos žmogus? Numanau, kad nepalaužiamam bihevioristui tokie klausimai beprasmiai. Tačiau tiems, kurie teoriškai pripažįsta tai, ką patyrė praktiškai, – kad kiekviena patirtis turi vidinę bei išorinę pusę, – čia iškeltos problemos yra tikros, ir dar rimtesnės dėl to, kad kai kurios jų – visiškai neišsprendžiamos, o kitos išsprendžiamos tik ypatingomis aplinkybėmis ir ne visiems prieinamais metodais. Tai, regis, prilygsta neabejotinam tikrumui, kad aš niekada nesužinosiu, ką reiškia būti seru Johnu Falstaffu arba Joe Lousu. Kita vertus, man visada atrodė, kad, tarkime, hipnozė arba autohipnozė, sistemingas vaistų vartojimas arba atitinkamas narkotikas galėtų pakeisti mano įprastinę sąmonę taip, kad iš vidaus patirčiau tai, apie ką kalbėjo regėtojai, mediumai ir netgi mistikai.

Buvau skaitęs apie meskalino atveriamą patirtį ir iš anksto tikėjausi, kad narkotikas leis man bent kelioms valandoms pakliūti į tokį pasaulį, kokį aprašė Blake'as ir Æ. Tačiau tai, ko vyliausi, neįvyko. Maniau gulėsiąs užmerktomis akimis, žvelgsiąs į įvairiaspalves geometrines vizijas, į atgijusius pasakiško grožio architektūros, brangakmeniais nusagstytus statinius, peizažus su herojinėmis figūromis, simbolines dramas, nepaliaujamai virpančias ties aukščiausio apsireiškimo slenksčiu. Tačiau akivaizdu, kad neįvertinau savo mentalinės sąrangos ypatumų, temperamento, mokymo ir įpročių.

Kiek save pamenu, mano įsivaizdavimo galios visuomet buvo menkos. Žodžiai – netgi prasmėmis apvaisinti poetų žodžiai – nežadina man prieš akis jokių vaizdinių. Ties miego slenksčiu manęs nepasitinka snūdo vizijos. Kai ką nors prisimenu, mano atsiminimai neiškyla kaip aiškiai regėtas įvykis ar objektas. Valingai pasistengęs, galiu ištraukti iš atminties ne itin ryškų paveikslą to, kas nutiko vakar popiet, arba vaizdą, atsiverdavusį einant Arno pakrante, kol dar nebuvo sunaikinti tiltai, arba atsiminti Baisvaterio kelią, kol juo važinėjo tik žali, maži vagonėliai, traukiami pagyvenusių arklių trijų su puse mylių per valandą greičiu. Tačiau šie vaizdiniai beveik bekūniai ir visiškai neturi nepriklausomo gyvenimo. Jų santykis su tikrais, suvokiamais daiktais toks pats, koks Homero pamėklių su vyrais iš kūno ir kraujo, kurie leidžiasi jų lankyti

šešėlių karalystėje. Tik pakilus aukštai temperatūrai mano mentaliniai vaizdiniai atgyja nepriklausomam gyvenimui. Tiems, kurie turi stiprų vizualizavimo gebėjimą, mano vidinis pasaulis turėtų atrodyti keistai nykus, ribotas ir neįdomus. Taigi aš ir vyliausi išvysti šį pasaulį, lai varganą, bet savą, perkeistą į kažką visiškai nepažįstamo.

Pokytis, kuris išties įvyko tame pasaulyje, jokia prasme nebuvo perversmas. Praėjus pusvalandžiui po to, kai išgėriau narkotiko, išvydau lėtai šokančias auksines liepsneles. Kiek vėliau iš ryškių energijos pumpurų, nepaliaujamai vibruojančių keičiantis piešiniui, išsiveržė ir paplito sodrūs raudoni paviršiai. Užmerkęs akis kitą kartą, išvydau sudėtingas pilkas struktūras, iš kurių niro blyškios, melsvos sferos ir netrukus sukietėjusios be garso kilo aukštyn, nykdamos iš akių. Tačiau nė karto nemačiau nei žmonių veidų, nei gyvulių snukių ar jų pavidalų. Nemačiau nei peizažų, nei beribių erdvių, nei magiško statinių augimo bei virsmo, nieko panašaus į dramą ar parabolę. Kitas pasaulis, kurį man atvėrė meskalinas, nebuvo regėjimų pasaulis – jis egzistavo išorėje, kurią regėjau savo atvertomis akimis. Didieji pokyčiai įvyko objektyvaus fakto plotmėje. Tai, kas įvyko mano subjektyvioje visatoje, buvo palyginti nesvarbu.

Man skirtą piliulę išgėriau vienuoliktą. Po pusantros valandos sėdėjau studijoje įsmeigęs žvilgsnį į mažytę stiklo vazą. Joje buvo pamerktos tik trys gėlės – jau prasiskleidusi „Portugalijos gražioji“ rožė, gelsvai rausva su šiltesnio atspalvio liepsnele ties kiekvieno žiedlapio šaknele, didelis raudonas su kreminiu atspalviu gvazdikas bei ant nulaužto stiebo besipuikuojantis blyškaus purpuro heraldinis iriso žiedas. Atsitiktinė, laikinai atsiradusi mažytė puokštė laužė visas tradicinio gero skonio taisykles. Anksčiau tą rytą pusryčiaujant man į akis krito gyvas jos spalvų disonansas. Tačiau dabar ne tai buvo svarbu. Šią akimirką aš žvelgiau ne į neiprastą gėlių kompoziciją. Aš regėjau tai, ką matė Adomas savo sukūrimo rytą: akimirka po akimirkos man vėrėsi plikos egzistencijos stebuklas.

– Ar jums malonu? – paklausė kažkas. (Per šį eksperimentą visi pokalbiai buvo įrašyti diktofonu, tad galėjau prisiminti, kas buvo kalbėta.)

– Nei malonu, nei ne, – atsakiau. – Tiesiog yra.

Istigkeit – ar ne šį žodį mėgo Meisteris Eckhartas? „Esimas“. Platonizmo filosofijos Būtis – tik panašu, kad Platonas padarė didžiulę, groteskišką klaidą, atskirdamas Būtį nuo tapsmo ir sutapatinę ją su matematine idėjos abstrakcija. Vargšeliui niekaip nebūtų pavykę išvysti gėlių puokštės, švytinčios savo vidine šviesa ir tiesiog virpančios nuo joje įkrautos prasmės; jis nebūtų suvokęs, kad vienintelė taip galingai rožės, iriso, gvazdiko skelbiama prasmė – ne daugiau ir ne mažiau kaip laikinumas,

kuris yra amžinasis gyvenimas, nenumaldomas nykimas ir podraug grynoji Būtis, ryšelis smulkių, savitų skirtybių, kuriose dėl kažkokio neapsakomo ir visgi akivaizdaus paradokso įžvelgiame dieviškąjį visos egzistencijos šaltinį.

Aš toliau žvelgiau į gėles ir man regėjos, kad jų gyvoje šviesoje išskyriau kokybinį kvėpavimo atitikmenį, – tačiau tai buvo kvėpavimas be grįžimo į pradžios tašką, be pasikartojančių atoslūgių, nuolatinis plaukimas nuo grožio prie dar didesnio grožio, nuo gilios prie dar gilesnės prasmės. Mintys atplukdė žodžius „malonė“ ir „atsimainymas“, šie, be kitų dalykų, apėmė ir tai, ką mačiau. Mano žvilgsnis klydinėjo nuo rožės prie gvazdiko, nuo kaitinančių liežuvelių prie glotnių, jautraus ametisto voliutų – iriso. Palaimintasis regėjimas, Sačidananda, Būtis-Budrumas-Palaima – pirmą kartą neverbaliniu lygmeniu, ne iš vos apčiuopiamų užuominų, ne daugmaž, bet tiksliai ir galutinai supratau, ką šie didingieji skiemenys žymi. Tada prisiminiau vienoje iš Suzuki esė skaitytą tekstą: „Kas yra Budhos Dharmos Kūnas?“ (Budhos Dharmos Kūnas yra kitas būdas pasakyti Protas, Tokumas (nuo žodžio „toks“), Tuštuma, Dievybė.) Šį klausimą dzenbudistų vienuolyne pateikia kruopštus ir suglumęs naujokas. Su mikliu vieno iš brolių Marxų atsainumu Mokytojas atsako: „Gyvatvorė sodo pakraštyje.“ – „O žmogus, kuris suvokia šią tiesą, – abejodamas teiraujasi novicijus. – Kas, jei galėčiau paklausti, jis yra?“ Groucho taukšteli jam per petį lazdele ir atsako: „Auksavilnis liūtas.“

Kai skaičiau, man tai tebuvo miglotos prasmės nesąmonė. Dabar viskas tapo aišku kaip dieną, akivaizdu kaip Euklido teiginiai. Žinoma, kad Budhos Dharmos Kūnas yra gyvatvorė sodo pakraštyje. Tuo pat metu nė kiek ne mažiau akivaizdžiai buvo šios gėlės ir bet kas kitas, į ką aš, arba, veikiau, palaimintasis „ne aš“, akimirkai paleistas iš mano smaigiančio glėbio, žvelgė. Štai knygos palei mano kambario sienas. Kaip ir anos gėlės, man pažvelgus, jos sušvito ryškesnėmis spalvomis, gilesne prasme. Knygos raudonos kaip rubinai, smaragdo knygos, knygos įrištos į baltą nefritą, knygos agato, akvamarino, geltono topazo, lazurito spalvos, tokios intensyvios, tokios kupinos vidinės prasmės, kad, regėjosi, taisosi palikti lentynas, idant galėtų dar atkakliau siekti mano dėmesio.

– Kokie erdviniai ryšiai? – pasiteiravo tyrėjas, man įsižiūrėjus į knygas.

Buvo sunku pasakyti. Tiesa, perspektyva atrodė gana keistai, ir kambario sienos kampuose susijungė jau nebe stačiais kampais. Tačiau tai nebuvo tikrai svarbūs faktai. Svarbu buvo tai, kad erdviniai ryšiai nustojo man rūpėti ir kad sąmonė suvokė pasaulį kitaip nei erdvinėmis kategorijomis. Įprastai akis matuoja, vertina: Kur? Kokiu nuotoliu? Kokioje padėtyje ir kieno atžvilgiu? Numanomieji klausimai, į kuriuos atsako

meskalino paveikto žmogaus akis, susiję su visai kita sąranga. Vieta ir nuotolis nebetenka įdomumo. Suvokiama pagal egzistavimo intensyvumą, reikšmės gelmę, santykius piešinyje. Aš mačiau knygas, bet man jų padėtis erdvėje buvo nė motais. Pastebėjau, ir tas faktas įsirėžė man į sąmonę, kad jos švytėjo gyvąja šviesa, ir jog vienu didingumas buvo akivaizdesnis nei kitų. Šiame kontekste padėtis ir trys matmenys nevaicino jokio vaidmens. Žinoma, erdvės kategorija neišnyko. Pakilęs ir pasisukinėjęs aplink, galėjau daryti tai visiškai normaliai, neapsirikdamas dėl objektų vietos. Erdvė buvo kaip buvusi, tačiau ji neteko savo viršumo. Sąmonę pirmiausia domino ne matmenys ir lokacija, bet būtis ir prasmė.

Podraug su abejingumu erdvei radosi dar gilesnis abejingumas laikui.

„Regis, kad jo yra labai daug“, – tai viskas, ką atsakiau, kai tyrėjas paklausė manęs apie laiką.

Daug, bet kiek tiksliai, buvo absoliučiai nesvarbu. Žinoma, būčiau galėjęs žvilgtelėti į laikrodį, bet mano laikrodis, kaip žinojau, liko visai kituose matmenyse. Mano tuometinė patirtis buvo – tokią ją ir toliau jutau – beribės trukmės arba, kitaip, amžina dabartis, nenumaldomo virsmo apokalipsė.

Tyrėjas mano dėmesį nuo knygų nukreipė į baldus. Kambario viduryje stovėjo rašomasis stalelis, už jo, žvelgiant iš mano pusės, – pinta kėdė, o dar už jos – rašomasis stalas. Šie trys baldai sudarė įdomų horizontalių, statmenų ir įstrižainių piešinį, juo įdomesnį, kad jis nesileido nagrinėjamas erdvinių santykių atžvilgiu. Stalelis, kėdė ir stalas sudarė kompoziciją lyg iš Braque'o ar Juano Gris paveikslų, natiurmortą, dar atpažįstamai susijusį su objektyviuoju pasauliu, bet perteiktą be gelmės, be jokio fotografinio realizmo siekio. Aš žvelgiau į savo baldus ne kaip taikytojas, kuris turi sėdėti ant kėdžių, rašyti prie stalų, ir ne kaip fotografas ar fiksuojantis mokslininkas, bet kaip grynasis estetas, kurį domina tik formos ir jų santykiai regėjimo lauke arba paveikslo erdvėje. Tačiau man žiūrint šį grynai estetinį, kubisto akimi regimą vaizdą pakeitė kitoks, ir jį tegalėčiau apibūdinti tik kaip sakramentinę realybės viziją. Grįžau ten pat, kur jau buvau buvęs, kai žvelgiau į gėles, – grįžau į pasaulį, kur viskas švietė Vidine Šviesa ir vėrėsi beribė prasmė. Antai, tos kėdės kojos, koks nuostabus jų apvalumas, koks antgamtiškas nugalintas lygumas! Praleidau kelias minutes – o gal tai buvo keli amžiai? – ne tik žvelgdamas į šias bambuko kojas, bet esmingai pats būdamas jomis – ar, tikriau, būdamas savimi jose; ar, dar tikriau (nes „aš“ šiuo atveju nedalyvavo, nei tam tikra prasme „jos“), būdamas Nesavimi toje Nesatyje, kuri buvo kėdė.

Mąstydamas apie savo patirtį, suprantu, kad sutinku su garsiuoju Kembridžo

profesoriumi, daktaru C. D. Broadu, teigiančiu, esą „būtų teisinga daug rimčiau, negu buvome ligi šiol linkę, apsvarstyti tokio tipo teoriją, kurią Bergsonas pateikė nagrinėdamas atmintį ir pojūtinę percepciją. Siūloma teorija, kad smegenų, nervų sistemos ir jutimo organų funkcija yra daugiausia *atmetamojo*, o ne produktyvaus pobūdžio. Kiekvienas žmogus kiekvieną minutę gali prisiminti viską, kas jam kada nors atsitiko, ir suvokti viską, kas vyksta visoje visatoje. Smegenų ir nervų sistemos funkcija yra apsaugoti mus, kad mūsų nepriblokštų ir nesupainiotų šios daugiausia nenaudingos ir nereikšmingos žinios, jie užkerta kelią didumai to, ką mes antraip kiekvienu momentu suvoktume ar prisimintume, ir palieka tik tą mažą ir ypatingai atrinktą dalį, kuri, tikėtina, praktiniu požiūriu yra naudinga“. Pagal tokią teoriją kiekvienas mūsų potencialiai yra Didžioji Sąmonė. Tačiau tiek, kiek esame gyvūnai, mūsų reikalas yra išlikimas bet kokia kaina. Kad būtų užtikrinta biologinio išlikimo galimybė, Didžioji Sąmonė turi būti praleista pro redukuojančią smegenų ir nervų sistemos sklendę. Taigi kitame gale išvarva tik niekingi lašai tos sąmonės, kuri padės mums išgyventi konkrečiai šioje planetoje. Kad suformuluotų ir išreikštų šios budriosios sąmonės turinį, žmogus sukūrė ir labai išstobulino tas simbolių sistemas ir jose slypinčias filosofijas, kurias mes vadiname kalbomis. Kiekvienam žmogui jo gimtosios kalbos tradicija podraug teikia naudos ir skriaudos – nauda ta, kad ji suteikia būdą pasiekti sukauptus kitų žmonių patirties inventorius, skriauda ta, jog įtvirtina jo įsitikinimą, esą šis redukuotas suvokimas yra vienintelis ir sutrikdo jo realybės jausmą taip, kad žmogus pernelyg lengvai linksta priimti savo supratimą kaip duomenis, savo žodžius – kaip faktinius daiktus. Tai, kas religijos kalba vadinama „šiuo pasauliu“, yra redukuoto suvokimo visata, išreikšta ir nelyg suakmenėjusi kalboje. Įvairūs „kiti pasauliai“, su kuriais žmonės gali padrikai susidurti, yra tie gausūs budriosios sąmonės visumos elementai, priklausantys Didžiajai Sąmonei. Dauguma žmonių dažniausiai pažįsta tik tai, kas pakliūva pro redukuojančiąją sklendę ir yra vietinės kalbos palaiminta kaip tikroji realybė. Tačiau kai kurie žmonės, regis, gimsta su tam tikra redukuojančios sklendės apylanka. Kiti tokius aplinkkelius gali atverti laikinai: spontaniškai arba pasiekti tiksliais „dvasiniais pratimais“, hipnoze ar narkotikais. Tais nuolat ar laikinai atvertais aplinkkeliais plaukia išties ne „visko, kas vyksta visur visatoje“ suvokimas (nes aplinkkelis nepanaikina redukuojančios sklendės, kuri ir toliau neleidžia visam Didžiosios Sąmonės turiniui prasiskverbti), bet šis tas daugiau ir, svarbiausia, šis tas kitokio negu kruopščiai atrinkta utilitarinė medžiaga, kurią mūsų susiaurinti, individualūs protai laiko išsamiau ar bent jau pakankamu tikrovės vaizdu.

Smegenys yra aprūpintos enzymų sistemomis, kurių paskirtis koordinuoti smegenų

veiklą. Vieni šių enzymų reguliuoja gliukozės tiekimą smegenims. Meskalinas veikia kaip šių enzymų gamybos inhibitorius, dėl to sumažėja gliukozės kiekiai, kuriuos gali gauti šis organas, nuolatos reikalaujantis cukraus. Kas gi įvyksta, kai meskalinas sumažina normalią cukraus dozę? Buvo stebėta pernelyg mažai atveju, todėl kol kas neįmanoma pateikti išsamaus atsakymo. Bet tai, kas nutinka tiems, kurie stebimi išbandė meskaliną, galima apibendrinti taip:

1. Gebėjimas prisiminti ir „teisingai galvoti“ sumažėja menkai arba visai nesumažėja. (Pasiklausęs, kaip atsakinėjau paveiktas narkotiko, nepastebėjau, jog būčiau buvęs bent kiek kvailesnis negu paprastai.)

2. Vizualiniai įspūdžiai itin suintensyvėja ir akis atgauna tą suvokimo vaikystės nekaltybę, kai juslinis duomuo nebuvo tiesiogiai ir savaime susiejamas su sąvoka. Susidomėjimas erdve sumažėja, o laikas tampa beveik neaktualus.

3. Nors intelektas nė kiek nesusilpnėja, o suvokimas nepaprastai paaštrėja, valia patiria didelį nuosmukį. Meskalino vartotojas nemato reikalo ko nors konkrečiai imtis ir daugelis priešasčių, dėl kurių įprastomis aplinkybėmis jis pasirengęs veikti ir kentėti, dabar jam atrodo esmingai neįdomios. Jos nebepelno jo dėmesio, ir tam yra rimta priežastis – jis apmąstymams turi geresnių dalykų.

4. Šie geresni dalykai gali būti patiriami (kaip aš juos patyriau) „anapus“ arba „šiapus“, arba abiejuose pasauliuose, vidiniame ir išoriniame, lygiagrečiai arba nuosekliai. Kad jie yra geresni, regis, akivaizdu visiems meskalino bandytojams, kurie narkotiką panaudojo sveikomis kepenimis ir nesudrumstos psichikos.

Šis meskalino poveikis ir yra toks, kokio galėtume tikėtis, kai skiriamas narkotikas, kuris gali sumažinti smegenų turinio sklendės efektyvumą. Kai smegenys nebegauna cukraus, *ego* ima badauti ir silpsta, nebesivargina dirbti būtinų darbų ir praranda susidomėjimą tais erdviniais bei laiko santykiais, kurie tiek daug reiškia organizmui, pasiryžusiam išlikti pasaulyje. Kai Didžioji Sąmonė pradeda sunktis pro jau nebe sandarią sklendę, ima vykti įvairiausi biologiškai nenaudingi dalykai. Kai kuriais atvejais gali rasti ekstrasensorinių pojūčių. Kiti žmonės atranda regimą grožio pasaulį. Kitiems atsiskleidžia plikos būties, duoto, sąvokon neįsprauto įvykio didingumas, beribė vertė bei prasmė. Paskutinėje *ego* praradimo pakopoje glūdi „miglotas žinojimas“, kad Visa yra visuose ir Visa išties yra kiekvienas. Tai, manyčiau, arčiausia, kiek baigtinė sąmonė gali priartėti prie būsenos, kai „suvoks viską, kas vyksta visur visatoje“.

Koks tad šiame kontekste svarbus dėl meskalino poveikio nepaprastai sustiprėjantis spalvos pojūtis! Kai kuriems gyvūnams biologiškai itin svarbu atskirti

tam tikras spalvas. Tačiau už šio utilitarinio spektro ribų dauguma padarų spalvų visiškai neskiria. Antai bitės praleidžia didumą laiko „atimdamos nekaltybę šviežioms pavasario mergaitėms“, bet, kaip parodė Von Friskas, jos atskiria vos kelias spalvas. Itin išvystytas žmogaus spalvos pojūtis yra biologinė prabanga, neįkainojamai brangi jam kaip intelektinei ir dvasinei būtybei, bet nebūtina jo kaip gyvūno išlikimui. Sprendžiant pagal būdvardžius, kuriuos Homeras įdėjo į Trojos karo herojų lūpas, jie vargu ar pralenkė bites savo gebėjimu skirti spalvas. Bent jau šiuo požiūriu žmonija padarė stebuklingą pažangą.

Meskalinas sustiprina visų spalvų intensyvumą ir leidžia suvokėjui atskirti nesuskaičiuojamus subtilius atspalvius, kurių paprastai šis visiškai neskiria. Atrodytų, tarsi Didžiajai Sąmonei vadinamosios antrinės savybės tampa pirminėmis. Kitaip nei Locke'as, jis akivaizdžiai jaučia, kad spalvos svarbiau ir labiau vertos mūsų dėmesio nei masė, padėtis ir matmenys. Kaip meskalino vartotojai, daugelis mistikų mato antgamtiškai vaiskias spalvas ne tik vidine akimi, bet net ir objektyviame juos supančiame pasaulyje. Panašius dalykus pasakoja mediumai ir sensitivityvai. Esama mediumų, kuriems trumpas meskalino vartojimo apreiškimas yra kasdienė, valandas trunkanti ilgalaikė patirtis.

Po šio ilgo, bet būtino nukrypimo į teorijos sritį galime grįžti prie stebuklingų faktų – bambuko kėdės kojų kambario viduryje. Kaip Wordswortho narcizai, jos atvėrė visokiausius turtus – neįkainojamą dovaną naujos, tiesioginės pačios Daiktų Esmės išvalgos, kartu su kuklesne supratimo dovana tam tikroje srityje, ypač menų.

Rožė yra rožė yra rožė. Bet šios kėdės kojos buvo kėdės kojos buvo šv. Mykolas ir visi angelai. Praėjus keturioms ar penkioms valandoms po šio įvykio, kai smegenims tiekiamo cukraus stygiaus poveikis ėmė sklaidytis, mane pakvietė šiek tiek pasižvalgyti po miestą, artėjant saulėlydžiui užsukome į vietą, kuri kukliai laikoma Didžiausia pasaulio farmacijos parduotuve. Kaip keista – DPNP gilumoje tarp žaislų, sveikinimo atvirukų ir komiksų stovėjo meno knygų eilė. Atsiverčiau pirmą pasitaikiusį tomelį. Knyga buvo apie Van Goghą, o mano atverstas paveikslas pasitaikė „Kėdė“, tas stulbinamas *Ding an Sich* vaizdas, į kurį išprotėjęs dailininkas žvelgė su garbinančiu šiurpuliu ir bandė perteikti ant drobės. Tačiau tai buvo užduotis, kuriai, pasirodo, nepakako net jo genijaus galios. Van Gogho regėtoji kėdė, matyt, buvo esmingai toji pati kėdė, kurią aš mačiau. Tačiau nors ir nepalyginti tikresnė nei paprastai suvokiama kėdė, paveikslo kėdė tebuvo tik nepaprastai raiškus fakto simbolis. Faktas buvo pasirodęs Tokumas, o čia tik ženklas. Tokie ženklai yra žinių apie Daiktų Prigimtį versmė, ir šios tikros žinios gali parengti protą, kuris priima jas

kaip tiesiogines pačios sąmonės įžvalgas. Bet tai ir viskas. Net ir labiausiai ekspresyvūs simboliai niekada negali būti daiktai, kuriuos jie žymi.

Šiame kontekste būtų įdomu patyrinėti, kokiais me-no kūriniais galėjo remtis didieji Tokumo ekspertai. Į kokius paveikslus žvelgė Eckhartas? Kokios skulptūros ir paveikslai prisidėjo prie šv. Kryžiaus Jono religinės patirties, arba Hakuino, Huinengo, Williamo Law? Į šiuos klausimus nepajėgčiau atsakyti, bet rimtai įtariu, kad dauguma didžiųjų Tokumo žinovų menkai teskyrė dėmesio menui, kai kurie apskritai atsisakė su juo turėti ką nors bendro, dar kiti pasitenkino tuo, ką kritiškas žvilgsnis laikytų antrarūšiais ar net dešimtrūšiais darbais. (Žmogus, kurio perkeista ir perkeičianti sąmonė regi Visą kiekviename dalyke, liks be galo abejingas tam net ir religinės tapybos kūrinio pirmarūšiškumui ar dešimtrūšiškumui.) Manychiau, kad menas reikalingas tik pradedantiesiems arba tiems, kurie užsispyrę pasilieka akligatvyje ir nusprendė tenkintis Tokumo *erzacu*, pasirinko simbolius vietoje to, ką jie simbolizuoja, tenkinasi elegantiškai surašytu menu, užuot užsisakę tikruosius pietus.

Padėjau Van Goghą į lentyną ir paėmiau šalia stovėjusią knygą. Tai buvo knyga apie Botticelli. Verčiau puslapius: „Veneros gimimas“, niekada šio paveikslo nemėgau. „Marsas ir Venera“, tas meilumas, taip aistringai atmestas vargšo Ruskino, jo ilgai seksualinei tragedijai pasiekus viršūnę. Nuostabiai turtingas ir pinklus Botticelli atkurtas Apelio „Kerštas“. Ir kiek mažiau žinomas, ne pats geriausias – „Judita“. Jis prikaustė mano dėmesį, ir aš žvelgiau – ne į išblyškusią neurotišką heroję ar jos palydovę, ne į gauruotą aukos galvą ar pavasario peizažą fone, bet į purpurinę rauktą Juditos liemenę bei ilgus vėjo išpūstus sijonus.

Tai jau buvau matęs anksčiau, tą patį rytą tarp gėlių ir baldų, kai netyčiom žvilgtelėjau žemyn ir įsistebeilijau į savo sukryžiuotas kojas. Tos kelnų klostės – koks nesibaigiantis, sudėtingas prasmės labirintas! O kokia turtinga, giliai, paslaptینگai prabangi pilkos flanelės faktūra! Ir štai jos vėl čia, Botticelli paveiksle.

Civilizuoti žmonės vilki rūbus, todėl neįmanoma nutapyti portreto, mitologinio ar istorinio pasakojimo ir nepavaizduoti audinio klosčių. Nors jos randasi dėl poreikio apsirengti, vien siuviniai nepaaiškina, kaip draperijos tampa tokia prabangiai plėtojama, viena pagrindinių plastinių menų temų. Akivaizdu, kad dailininkai visuomet mėgo vaizduoti klostes dėl pačių klosčių ar, tikriausiai, dėl pačių savęs. Kai tapai ar raižai klostes, tapai arba raižai formas, kurios praktiniu požiūriu nieko nevaizduoja, tai tokios nesąlygotos formos, kad net labiausiai nuo tikroviškumo nutolusios tradicijos dailininkas bus linkęs atsipalaiduoti. Griežtai žmogiškas vaizduojamasis elementas sudaro apie dešimt procentų vidutinio madonos ar angelo atvaizdo visumos. Visa kita

- beribės spalvotos variacijos neišsemiama suglamžytos vilnos ar lino tema. Labai dažnai draperijos nustato tonaciją visam meno kūriniai, jos tarsi temos plėtojimo raktas, jos išreiškia menininko nuotaiką, temperamentą, nuostatą pasaulio atžvilgiu. Stojiška ramybė sklinda iš glotnių, plačių, neiškankintų Piero (della Francesca) draperijų klosčių paviršių. Blaškydamasis tarp fakto ir įgeidžio, tarp cinizmo ir idealizmo, Bernini sutramdo beveik karikatūrišką savo veidų tikroviškumą didžiulėmis siuvinių

abstrakcijomis - akmenyje ar bronzoje įkūnytomis nenykstančiomis retorinėmis banalybėmis: heroizmu, šventumu, taurumu, kurio žmonija nuolat siekia, dažniausiai tuščiai. O dar El Greco nerimo nuojautą sėjantys sijonai ir apsiaustai. O štai aštrios, besiraitančios klosčių liepsnos, kuriomis Cosimo Tura apsupa savo figūras, - pirmuoju atveju tradicinis dvasingumas pratrūksta bevardžiu fiziologiniu geismu, antruoju - klostes gražo esminio pasaulio susvetimėjimo ir atšiaurumo jausmas. Arba pažvelkime į Watteau: jo vyrai ir moterys skambina liutniomis, rengiasi puotoms bei karnavalams, aksominėse pievose, po tauriais medžiais atranda kiekvieno įsimylėjęlio svajonių Kiterėją: beribė jų melancholija ir kūrėjo skausmingas, beodis jausmingumas atsiskleidžia ne vaizduojamuose veiksmuose, bet taftos sijonų, atlaso pelerinų ir liemenių reljefuose bei faktūrose. Nė lopelio lygaus paviršiaus, nė akimirkos ramybės ar pasiklovimo, tik šilkinė nesuskaičiuojamų smulkių klostelių bei raukšlelių plynė, raibuliuojantys perėjimai - vidinis netikrumas, perteiktas tobulai tikros meistro rankos, - nuo vieno tono prie kito, nuo vienos nenusakomos spalvos prie kitos. Sakoma, žmogus kelią taiso, bet Dievas žingsnius kreipia. Plastiniuose menuose kelią taiso turinys, o žingsnius kreipia dailininko temperamentas, tiesiogiai (bent portrete, istorinėje ir žanrinėje tapyboje) atskleidžia išraižyta ar nutapyta draperija. Jiedu gali taip sutarti, kad *fête galante* jaudins iki ašarų, kad Nukryžiuavimas bus giedras ir beveik džiugus, stigmų atsivėrimas - beveik nepakeliamai seksualus, o genialaus moteriško paikumo paveikslas (turiu omenyje Ingres neprilygstamąją „Madam Muatesje“) išreikš šaltą, nepalaužiamą intelektualumą.

Tačiau tai tik istorijos dalis. Kaip dabar išsiaiškinau, draperijos - kur kas daugiau negu būdas į natūralistinę tapybą arba skulptūrą įterpti nieko nevaizduojančių formų. Tai, ką regime tik veikiama meskalino, dailininkas iš prigimties pasirengęs matyti visą laiką. Jo suvokimas nėra apribotas vien biologiškai ar tuo, kas socialiai reikšminga. Pro redukuojančią smegenų ir ego sklendę į jo sąmonę prasiskverbia šiek tiek Didžiosios Sąmonės žinių. Tai prigimtinių kiekvieno egzistuojančiojo reikšmės supratimas. Dailininkui - ir meskalino vartotojui - draperijos yra gyvieji hieroglifai, kurie tam tikru

būdu, savitai išreiškia bedugnę gryniosios būties paslaptį. Daugiau nei kėdė, nors mažiau nei visiškai antgamtiškos gėlės, mano pilkų flanelinių kelnių klostės buvo įkrautos „esmu“. Kas joms suteikė šį privilegijuotą statusą, negaliu pasakyti. Galbūt taip yra todėl, kad draperijos klostės – tokios keistos ir teatrališkos, jog patraukia akį ir priverčia atkreipti dėmesį į stebuklingą tiesiog buvimo faktą? Kas žino? Patirties priežastis mažiau svarbi už pačią patirtį. Naršydamas po Juditos sijonus čia, Didžiausioje pasaulio kvaišalų parduotuvėje, žinojau, kad Botticelli, ir ne tik Botticelli, taip pat daugelis kitų žvelgė į klostes tomis perkeistomis ir perkeičiančiomis akimis, kokiomis aš žvelgiau tą rytą. Jie regėjo *Istigkeit*, audinio klosčių Visybę ir Beribiškumą, ir kiek įmanydami stengėsi perteikti tai dažais arba akmenyje. Žinoma, jiems negalėjo pavykti. Nes kiti matmenys sulaukia tyrosios būties šlovės ir nuostabos, ir net aukščiausias menas neįstengs to perteikti. Tačiau Juditos sijonuose regėjau tai, ką aš, būdamas talentingas tapytojas, būčiau stengęsi perteikti savo flanelinėmis kelnėmis. Dievai mato – kukliai palyginti su tikrove, tačiau to pakaktų, kad kartų kartos žiūrovų pasigėrėtų ir suprastų bent trupinėlių tos tikrosios prasmės, kurią mes, apgailėtini begalviai, vadiname „paprastais daiktais“ ir, nekreipdami į juos dėmesio, žavimės televizija.

– Štai kaip turėtume matyti, – kartoju aš, žvelgdamas į savo kelnes, pakėlęs akis į brangakmeniais sagstytas knygas lentynose arba į savosios nepralenkiamai daugiau nei Van Gogho kėdės kojias. – Štai kaip turėtume matyti, kokie daiktai yra iš tiesų.

Tačiau kilo ir abejonių. Mat jei visada šitaip matytumei, daugiau nieko nebenorėtumei daryti. Tik žiūrėti, būti dieviškuoju gėlės, knygos, kėdės, flanelės skiautės Nesavimi. Bet jei šitaip, kaipgi kiti žmonės? Kaip žmonių santykiai? To ryto pokalbių įrašuose radau nuolat pasikartojantį klausimą: „Kaipgi žmonių santykiai?“ Kaip suderinti belaikį regėjimą, – taip žmogus ir turėtų matyti, – su darymu to, ką žmogus privalėtų daryti, ir jausmais, kuriuos turėtų patirti?

– Turėtumei sugebėti, – pasakiau aš, – matyti beribę šių kelnių svarbą ir dar nepalyginti talpesnę žmonių svarbą.

Turėtumei sugebėti – tačiau panašu, kad praktiškai tai neįmanoma. Šis pasirodžiusių daiktų šlovės patyrimas nepaliko vietos vadinamiesiems paprastiesiems, būtiniems žmogaus egzistencijos rūpesčiams, visų mažiausiai rūpesčiams asmenimis. Nes asmenys yra savastys, o aš, bent jau žvelgiant vienaip, dabar buvau Ne-savimi, vienu kartu suvokdamas ir būdamas mane supančių daiktų Ne-savimi. Šiam naujai gimusiam „ne aš“ akimirksniui paliovė egzistavęs „aš“ elgesys, išvaizda, net mintis apie save ir kiti „aš“, kadaise buvę manojo „aš“ draugais, regėjosi ne atkarūs (nes

atkarumas nebuvo iš tų kategorijų, kuriomis dabar mažiau), bet neišsėmiamai nesvarbūs. Tyrėjo priverstas analizuoti ir pranešti, ką veikiu (ir kaip trokštu, kad mane paliktų ramybėje su Amžinybe gėlėje, Beribiškumu keturiose kėdės kojose ir Absoliutu flanelinių kelnių klostėse!), aš suvokiu, kad sąmoningai vengiu akių tų, kas buvo su manimi kambaryje, sąmoningai stengiuosi neleisti sau aiškiau suvokti jų buvimo. Vienas jų buvo mano žmona, o kitas – žmogus, kurį gerbiau ir labai vertinau, tačiau abu priklausė pasauliui, iš kurio meskalinas šiam epizodui mane išgelbėjo – mūsų „aš“ pasauliui, laiko, moralinių vertinimų ir utilitarinių svarstymų pasauliui, savęs įtvirtinimo (kaip tik šį žmogaus gyvenimo aspektą visų labiausiai troškau pamiršti), perdėto pasiklovimo, pervertintų žodžių ir stabmeldiškai garbinamų sąvokų pasauliui.

Kaip tik tuomet tyrėjas padavė man didelę spalvotą gerai žinomo Cézanne, o autoportreto reprodukciją, kurioje buvo pavaizduota galva ir pečiai vyriškio su didele šiaudine skrybėle – raudonų skruostų, vešlių juodų žandenu ir tamsių nedraugiškų akių. Tai puikus paveikslas, tačiau dabar jį mažiau ne kaip paveikslą. Nes galva greitai tapo trimate ir atgijo tarsi nykštukas, žvelgiantis į mane pro popieriaus langelį. Aš prajukau. Kai jie manęs paklausė, ko juokiuosi, atsakiau:

– Kokios pretenzijos! – ir vis kartojau: – Kas jis manosi esąs?

Šis klausimais nebuvo skirtas konkrečiai Cézanne,ui, bet visai žmonių padermei. Kas jie visi manosi esą?

– Panašiai kaip Arnoldas Bennetas Dolomitinėse Alpėse, – tariau aš, staiga prisiminęs tą vaizdą, laimė, pagautą fotoaparato, – kaip A. B. kuris, prieš kokius ketverius ar penkerius metus ligi mirties trepseno žemišku keliu Kortina d, Ampece. Aplinkui jį plytėjo tyri sniegynai, fone stiebėsi išraiškingesni nei gotika raudonų uolų kyšuliai. Ir štai čia – mielasis, gerasis, nelaimingasis A. B., sąmoningai perdedantis savo mylimiausio literatūrinio veikėjo vaidmenį – pats įsikūnijęs Atvirukas. Štai jis eina, neskubėdamas tapsi ryškioje Alpių saulėje – nykščiai užkišti už geltonos liemenės kraštų, kiek žemiau šioji pūpsio grakščiu Braitono regentystės erkerio lango apvalumu, – atkruginęs galvą, lyg iš haubicos taikytusi paleisti kažkokį užstrigusį pranešimą žydram dangaus kupolui. Pamiršau, ką jis išties pasakė, bet visa jo povyza, nusiteikimas ir laikysena šaukte šaukė: „Aš neprastesnis už tuos sumautus kalnus.“ Kai kuo jis, žinoma, buvo nepalyginamai pranašesnis, bet tik ne tuo, kuo, kaip pats puikiai žinojo, manėsi esąs jo mylimiausias literatūrinis herojus.

Sėkmingai (kad ir ką tai reikštų) arba nesėkmingai mes visi perdedame savo mylimo literatūrinio herojaus vaidmenį. Ir tas faktas – visiškai neįmanomas faktas, jog esi Cézanne,as, nieko nekeičia. Nes šis brandus menininkas, kurį nedidelis vamzdelis,

aplenkęs smegenų sklendę bei ego filtrą, siejo su Didžiąja Sąmone, buvo – lygiai taip pat nuoširdžiai – ir šis žandenomis apžėlęs, nedraugiško žvilgsnio kaukas.

leškodamas atlėgio, vėl nukreipiau akis į kelnių klostes.

– Štai kaip turėtume matyti, – pakartojau vėl. Ir pridūriau: – Tai štai dalykai, į kuriuos turėtume žiūrėti.

Dalykai be pretenzijų, patenkinti būdami tik savimi, pakankami savo Tokumu, nevaidinantys jokio vaidmens, nebandantys, kaip bepročiai, veikti vieni, atsiskirti nuo Dharmos Kūno liuciferiškai neigdami Dievo malonę.

– Arčiausiai prie to priartintų, – tariau, – koks nors Vermeerio darbas.

Taip, Vermeerio. Nes tas paslaptingas dailininkas turėjo trejopą talentą – jis regėjo Dharmos Kūną kaip gyvatvorę sodo pakrašty, gebėjo perteikti tą regėjimą, kiek tik leido žmogaus išgalių ribos, ir turėjo išminties savo tapyboje apsiriboti lengviau suvaldomais tikrovės aspektais – mat nors Vermeeris vaizdavo žmones, jis visuomet buvo natiurmorto tapytojas. Cézanne'as liepdavo savo modeliams pasistengti, kad atrodytų kuo panašesni į obuolius, ir mėgindavo tapyti tos pačios dvasios portretus. Bet jo pepinus primenančios moterys artimesnės Platono idėjoms negu Dharmos Kūnui, pasirodžiusiam gyvatvore. Tai Amžinybė ir Begalybė, pamatytos ne smėlyje, ne gėlės žiede, bet itin aukšto lygmens geometrinėse abstrakcijose. Vermeeris niekada neprašydavo, kad jo merginos dėtųsi obuoliais. Priešingai,

jis reikalavo, kad jos atrodytų kaip merginos iki pat galo – tik su sąlyga, jog nesiels mergiškai. Jos galėjo sėdėti arba tyliai sau stovėti, bet nieku gyvu nekikenti, niekad neparodyti jokios savivokos, nesimelsti ir nesiilgėti nesamų mylimųjų, neapkalbinėti ir godžiai nesidairyti į kitų moterų kūdikius, neflirtuoti, jos negalėjo nei mylėti, nei nekęsti, nei dirbti. Nes per bet kurį iš šių veiksmų būtų neabejotinai tapusios labiau savimi – ir kaip tik dėl tos priežasties aptemdžiusios savo dievišką esminį „ne aš“. Perfrazuojant Blake'ą, galima sakyti, kad Vermeerio suvokimo durys buvo tik iš dalies nuvalytos. Viena dalis tapo beveik suvis vaiski, kita tebeliko drumzlina. Esminis „ne aš“ galėjo būti aiškiai suvoktas daiktuose ir gyviuose šioje gėrio ir blogio pusėje. Žmonėse jis atsiskleidžia tik tuomet, kai jie romūs, jų protų neslegia rūpestis, jų kūnai – be judesio. Tokiomis aplinkybėmis Vermeeris pajėgė matyti Tokumą visu jo dangišku grožiu – pajėgė tai išvelgti ir šokių tokius trupinius perteikti subtiliu bei turtingu natiurmortu. Vermeeris yra neabejotinai didžiausias žmonių natiurmortų tapytojas. Bet buvo ir kitų menininkų, pavyzdžiui, Vermeerio amžininkai prancūzai broliai La Nainai. Jie pradėjo kūrybinį kelią kaip žanrinės tapybos dailininkai, bet tai, ką sukūrė, buvo žmonių natiurmortų ciklas, kuriame jų išgrynintas beribės visų daiktų reikšmės

suvokimas perteiktas kitaip negu Vermeerio – šis tai darė subtiliai praturtinta spalva bei faktūra, tačiau tapė užaštrintai aiškiai, siekdamas maniakiško formos tikslumo, jo tapyba atšiauri, beveik monochrominė. Savo laikais turėjome Vuillardą – tai tapytojas, kuris, pasiekęs kūrybos viršūnę, sukūrė puikius Dharmos Kūno apreiškimus buržua miegamajame, pagavo Absoliutą, nušvietusį biržos maklerio šeimą, geriančią arbatą užmiesčio sode.

*Ce qui fait l'ancien bandagiste renie
Le comptoir dont le faste alléçait les passants,
C'est son jardin d'Auteuil, où, veufs de tout encens,
Les Zinnias ont l'air d'être en tôle vernie.*³

Laurent'as Tailhade'as šį vaizdą regėjo tik kaip nepadorų. Bet jeigu nusenęs guminių gaminių pirklys būtų sėdėjęs visai ramiai, Vuillardas jame būtų išvydęs tik Dharmos Kūną ir tarp cinijų nutapęs auksinių žuvelių tvenkinį, vilą su maurišku bokštu ir kinų žibintais, Rojaus kampelį prieš Nuopuolį.

Tačiau kol kas mano klausimas liko neatsakytas. Kaip šį nugrynintą suvokimą suderinti su tinkamu rūpesčiu žmogiškais santykiais, būtinaisiais darbais bei pareigomis, jau nekalbant apie labdarą ir praktinę atjautą? Vėl iškilo šimtmečių senumo ginčas tarp aktyviųjų ir pasyviųjų – bent jau man iškilo neregėtai stipriai. Mat iki šio ryto pažinojau kontempliaciją tik jos kuklesnėmis, įprastesnėmis formomis – kaip diskursinį mąstymą, kaip susižavėjusiojo pasinėrimą į poeziją, tapybą, muziką, kaip kantrų laukimą tų įkvėpimų, be kurių net proziškiausias rašytojas negali viltis ko nors pasiekti, kaip retsykais Gamtoje atsiveriančių Worswortho „kažkokių daug giliau prasismelkusių“ prošvaisčių, kaip metodišką tylą, kartais vedančią prie užuominų apie „slaptingas žinias“. Bet dabar aš pažinau kontempliacijos viršūnę. Viršūnę, bet ne pilnatvę. Nes pilnatvėje Marijos kelias apima Mortos kelią ir kilsteli jį, kaip sakytume, aukštesnės galios link. Meskalinas atveria Marijos kelią, bet užveria duris Mortos pasirinkimui. Jis veda į kontempliaciją, bet tai kontempliacija, nesuderinama su veiksmu ir netgi su valia veikti, net su mintimi apie veiksmą. Tarp atsivėrimų meskalino vartotojas jaučia, kad nors, žiūrint vienaip, viskas kuo puikiausiai, kaip ir turėtų būti, bet žvelgiant kitaip, kažkas negerai. Jo problema iš esmės ta pati, su kuria susiduria kvietistas, *arhatas* ir, kitu lygmeniu, peizažo arba žmonių portretų tapytojas. Meskalinas niekada neišspręs šios problemos; jis gali tik iškelti ją iki apokaliptinio masto tiems, kuriems anksčiau ji niekada nebuvo iškilusi. Baigtinį ir galutinį sprendimą gali rasti tik tie, kurie pasirengę įgyvendinti teisingą *Weltanschauung* teisingu elgesiu

ir teisingu, nuolatiniu, neatskiestu budrumu. Kaip kontrastas kvietistui, egzistuoja aktyvusis-kontempliatyvusis, šventasis žmogus, kuris, pasak Eckharto, pasirengęs nužengti iš septintojo dangaus, kad paduotų stiklinę vandens sergančiam broliui. Kaip kontrastas *arhatui*, pasitraukiančiam iš regimybių į visiškai transcendentinę nirvaną, egzistuoja bodhisatva, kuriam Tokumas ir netikėtumų pasaulis yra viena, o kiekvienas šių netikėtumų jo beribe atjautai atveria ne tik perkeičiančios įžvalgos, bet ir praktinio dosnumo galimybę. O meno visatoje, kaip atsvara Vermeeriui ir kitiems žmonių portretų tapytojams, kinų ir japonų peizažo meistrams, Constable'ui ir Turneriui, Sisley, Seurat ir Cézanne'ui egzistuoja visa apimantis Rembrandto menas. Tai galiūnų vardai, tai nepasiekiamas didybė. Aš gi tą įsimintiną gegužės rytą tegalėjau jaustis dėkingas už patirtį, kuri man daug aiškiau, negu kada nors anksčiau buvau patyręs, atskleidė tikrąją iššūkio prigimtį ir visiškai išlaisvinantį atsaką.

Leiskite prieš baigiant šią temą pridurti, kad nesama tokios kontempliacijos, netgi labiausiai kvietistinės, kuri neapimtų etinių vertybių. Bent jau pusė moralės pasireiškia neigimu, o jos esmė – nepasiduoti piktam. „Tėve mūsų“ maldoje mažiau negu penkiasdešimt žodžių, šešiais jų prašome Dievo neleisti mūsų gundyti. Vienpusis medituotojas nepadaro daugelio dalykų, kuriuos turėtų padaryti, bet atsiteisdamas už tai susilaiko nuo gausybės kitų, kurių ir neturėtų daryti. Blogio suma, yra pastebėjęs Pascalis, gerokai sumažėtų, jeigu žmonės išmoktų bent jau ramiai sėdėti savo kambarėliuose. Nuskaidrėjusio suvokimo medituotojas nebeprivalo tūnoti kambaryje. Jis gali užsiimti savo reikalais ir, regėdamas Dieviškąją Tvarką bei būdamas jos dalimi, jausis taip iki galo patenkintas, kad jam nebekils pagunda pasinerti į tai, ką Traherne'as pavadino „purvinomis pasaulio Užmačiomis“. Kai jaučiamės esą vieninteliai visatos paveldėtojai, kai „jūra teka mūsų venomis... o žvaigždės dabina mus kaip brangakmeniai“, kai visi daiktai suvokiami kaip beribiai ir šventi, kas galėtų mus paskatinti geismams arba saviteigai, valdžios aistrui ar dar niūresnėms malonumo formoms? Medituotojams negresia virsti lošikais, sąvadautojais nei girtuokliais, paprastai jie netampa netolerancijos pranašais ir nekariauja, jiems neatrodo būtina plėšikauti, apsukinėti arba spausti iš vargšų devynis prakaitus. Ir prie visų šių dorybių, pelnomų per neigimą, galime pridėti dar vieną, kuri, nors sunkiai apibrėžiama, yra pozityvi ir svarbi. *Arhatas* ir kvietistas gal ir nepraktikuoja kontempliacijos šios pilnatvėje, bet jeigu jie ją apskritai praktikuoja, tuomet gali pargabenti apšvietos liudijimų apie kitą, transcendentinę sąmonės šalį, – o jeigu praktikuoja aukšto lygio kontempliaciją, tai taps laidininkais, kuriais palaiminga įtaka gali tekėti iš tos kitos šalies į pasaulį aptemusią mūsų „aš“, chroniškai mirstančių jos

stokodami.

Tuo metu tyrėjo paprašytas nukreipiau dėmesį nuo Cézanne'o ir užmerktomis akimis susitelkiau ties tuo, kas vyko mano galvoje. Šįsyk vidinis peizažas buvo keistai skurdus. Regėjimo laukas buvo pripildytas ryškiaspalvių, nuolat besikeičiančių struktūrų, kurios regėjosi pagamintos iš plastiko arba emaliuotos skardos.

– Pigu, – tariau aš. – Banalu. Kaip kelių centų parduotuvėje. – Ir visas tas šlamštas egzistavo uždaroje, ankštoje visatoje. – Tarsi būtum nusileidęs į laivo žemutinį denį, – pasakiau. – Pigaus laivo.

Ir taip man žiūrint, tapo visiškai aišku, kad šis kelių skatikų laivas kažkaip susijęs su visomis žmogiškomis pretenzijomis – su Cézanne'o portretu, su A. B. Dolomitų Alpėse, perdedančiu jo mylimo literatūrinio herojaus vaidmenį. Šis slogus pigios parduotuvės tevertas laivo interjeras buvo mano asmeninis „aš“, šitie nepatvarūs skardos ir plastiko niekniekiai buvo mano asmeninis įnašas į visatą.

Ši pamoka man pasirodė sveikintina, tačiau vis tiek buvo gaila, kad gavau ją šiuo metu ir tokiu pavidalu. Paprastai meskalino veikiamas žmogus atranda vidinį pasaulį akivaizdžiai kaip duotybę, kaip savaime „beribį ir šventą“ dalyką, kaip tą perkeistą išorinį pasaulį, kurį regėjau atvėręs akis. Nuo pat pradžių mano atvejis buvo kitoks. Meskalinas man laikinai suteikė galių matyti užmerktomis akimis, bet negalėjo atskleisti, arba bent jau tuo metu neatskleidė vidinio peizažo, kuris bent iš tolo prilygtų mano gélėms, kėdei arba flanelinėms kelnėms „išorėje“. Tai, kas man buvo leista suvokti viduje, buvo ne Dharmos Kūnas, perteiktas vaizdiniais, bet mano paties protas, ne Tokumas, bet simbolių rinkinys, kitaip tariant, namudinis Tokumo pakaitas.

Daugumai lakios vaizduotės žmonių meskalinas suteikia mistinio regėjimo galią. Kai kuriems jų, ir veikiausiai tokių daugiau, negu paprastai manoma, nereikalinga net transformacija, jie yra vizionieriai visą laiką. Psichikos atmaina, kuriai priklausė Blake'as, gana plačiai paplitusi netgi miestietiškoje, industrinėje mūsų laikų visuomenėje. Poeto ir dailininko savitumą lėmė ne tas faktas, kad jis (cituoju iš jo „Aprašomojo katalogo“) išties *matė* „tas nuostabias esybes, Šventuose Raštuose vadinamas Cherubinais“. Nelėmė nė tai, kad kai kurios „šios nuostabios mano regėtos esybės buvo šimtų pėdų aukščio ir... ir visos turėjo mitologinę ir sunkiai suvokiamą prasmę“. Jo savitumas – tai išimtinis gebėjimas perteikti žodžiais arba (kiek menčiau) linija bei spalva ne visai išskirtinės patirties užuominas. Netaalentingas mistikas gali suvokti vidinę realybę kaip ne menčiau pribloškiančią, žavingą bei reikšmingą nei Blake'o regėtasis pasaulis, tačiau yra bejėgis išreikšti, ką regėjęs, literatūriniais arba plastiniais simboliais.

Iš religinių liudijimų, išlikusių poezijos bei plastinių menų paminklų visiškai aišku, kad daugeliu atvejų daugumoje vietų žmonėms vidiniai peizažai atrodė reikšmingesni negu objektyviai egzistuojantys dalykai, jiems atrodė, jog tai, ką regime užmerktomis akimis, dvasine prasme svarbiau negu tai, ką išvystame atvėrus akis. Kokia to priežastis? Prie ko nors įprantame, palinkstame niekinti, o neatidėliotina išlikimo problema gali tapti ne tik chroniško nuobodžio, bet ir kančių šaltiniu. Išorinis pasaulis, kuriame prabundame kiekvieną savo gyvenimo rytą, tai vieta, kur norom nenorom tenka suktis, kad išgyventum. Vidiniame pasaulyje nėra nei darbo, nei monotonijos. Jį aplankome tik sapnuose bei svajose, ir jis toks keistas, kad dusyk iš eilės ten užklydę randame jį vis kitokį. Tad ko stebėtis, kad dieviškumo paieškos žmones paprastai vertė pažvelgti į save vidun! Paprastai, bet ne visada. Mene, ne menčiau nei religijoje, daoistai ir budistai žvelgia į esančią už regėjimų Tuštumą, o per Tuštumą – į „dešimtis tūkstančių objektyvios realybės dalykų“. Dėl mokymo apie Žodį, tapusį kūnu, krikščionys nuo pat pradžios turėjo laikytis panašaus požiūrio į pasaulį. Tačiau mokymas apie Nuopuolį jiems sutrukdė tai padaryti. Dar prieš tris šimtus metų nuoseklus pasaulio paneigimo ir net pasaulio prakeikimo išraiška atitiko tradiciją ir buvo visiems suprantama. „Gamtoje mūsų niekas neturėtų stebinti, išskyrus Kristaus Įsikūnijimą.“ Šis Lallelanto teiginys septynioliktame amžiuje atrodė prasmingas. Šiandien tai skamba kaip beprotybė.

Kinijoje peizažinė tapyba įgijo vienos pagrindinių meno formų statusą prieš tūkstantį metų, Japonijoje prieš šešis šimtus, o Europoje – prieš tris šimtus metų. Dharmos Kūną gyvatvorei prilygino tie dzeno mokytojai, kurie susiejo taoizmo

natūralizmą su budizmo transcendentalizmu. Taigi tik Tolimuosiuose Rytuose peizažo tapytojai savo meną sąmoningai laikė religiniu. Vakaruose religinė tapyba buvo siejama su šventųjų personažų vaizdavimu, pašvęstųjų tekstų iliustravimu. Peizažistai manėsi esą pasaulietinio meno kūrėjai. Šiandien Seurat pripažįstame esant vienu puikiausių, kaip galėtume tarti, mistinio peizažo tapytojų. Tačiau šis žmogus, gebėjęs daug pagauliau nei bet kas kitas perteikti Vienį daugybiškume, pasipiktino, kai jo darbus pagyrė už „poetiškumą“. „Aš viso labo taikau Sistemą“, – protestavo jis. Kitaip tariant, jis, jo manymu, buvo tik *puantilistas* ir daugiau niekas kitas. Panašus pokštas pasakojamas apie Johną Constable'į. Kartą į gyvenimo pabaigą Blake'as susitiko Constable'į Hempstede ir jaunesnysis dailininkas parodė jam vieną savo eskizų. Nors ir niekindamas natūralistinį meną, senasis mistikas puikiai atpažindavo gerą kūrinį – tik jau žinoma, ne Rubenso. „Tai ne piešinys, – sušukęs jis, – tai įkvėpimas!“ – „Aš norėjau, kad būtų piešinys“, – kaip jam buvo įprasta, atsakė Constable'is. Abu buvo teisūs. Tai *buvo* piešinys, tikslus ir teisingas, bet sykiu *buvo* ir įkvėpimas – įkvėpimas bent jau tokio lygmens kaip Blake'o. Pušys kemsyne buvo pamatytos kaip tapačios Dharmos Kūnui. Eskizas perteikė, būtinai netobulai, bet smarkiai sukrėsdamas, tai, ką nuskaidrintas suvokimas atskleidė atviromis akimis žvelgiančiam didžiam dailininkui. Nuo kontempliacijos Dharmos Kūno kaip gyvatvorės Wordswortho ir Whitmano tradicijoje, nuo vidinių „žavingųjų originalų“ regėjimų, tokių kaip Blake'o, šiulaikiniai poetai pasitraukė tyrinėti asmeninės sąmonės – kaip priešingos aukštesnei nei asmeninė sričiai – ir vaizduoti, itin abstrakčia kalba, ne duotą, objektyvų faktą, bet tik mokslines bei teologines sąvokas. kažkas labai panašaus įvyko tapyboje, mes visi matėme bendrą atsimetimą nuo peizažo, dominavusios devynioliktame amžiuje meno formos. Tačiau nuo peizažo buvo atsitraukta ne į kitą, vidinę, dievišką Duotybę, kuria domėjosi dauguma praeities tradicinių mokyklų, ne į Archetipų Pasaulį, kuriame žmonės nuolat rasdavo natūralios mito bei religijos medžiagos. Ne, tai buvo pasitraukimas nuo išorinės Duotybės į asmeninę sąmonę, psichinį pasaulį, dar skurdesnį ir ankštesnį net už sąmoningos asmenybės pasaulį. Tie skardos ir ryškiaspalvio plastiko prietaisai – kur aš juos esu matęs? Kiekvienoje dailės galerijoje, kurioje eksponuojamas naujausias, nevaizduojamasis menas.

Kažkas ištraukė gramofoną ir uždėjo plokštelę. Klausiausi su malonumu, bet nepatyriau nieko panašaus į regėtas gėlių arba flanelės apokalipses. Ar iš prigimties talentingas muzikantas *girdėtų* apreiškimus, kurie mano atveju buvo išimtiniai regimieji? Būtų įdomu atlikti tokį eksperimentą. Tąsyk, nors ne per keista, išlaikydama savo normalią kokybę bei intensyvumą, muzika padėjo susivokti, kas man nutiko, ir

perprasti platesnes problemas, kurias tas nutikimas išskėlė.

Gana keista, bet instrumentinei muzikai likau abejingas. Mozarto Koncertą fortepijonui c-moll nutraukė po pirmos dalies, ir jį pakeitė Gesualdo madrigalai.

- Tie balsai, - tariau aš dėkingas, - tie balsai - tarsi tiltas atgal į žmonių pasaulį.

Ir tiltu jie liko net dainuodami labiausiai stulbinamas chromatines išprotėjusio princo kompozicijas. Nelygiomis madrigalo frazėmis muzika vingiavo tolyn, nė per porą gretimų taktų nelikdama tos pačios tonacijos. Gesualdo, fantastiškojo personažo iš Websterio melodramos, psichologinis pakrikimas peržengė, iki kraštutinumo privedė modalinei - kaip priešingybei tonalinei - muzikai iš prigimties būdingą tendenciją. Iš to gimę kūriniai skambėjo tarsi parašyti vėlyvojo Schoenbergo.

- Ir vis tiek, - jaučiausi priverstas pasakyti, klausydamas šių keistų produktų, gimusių iš kontrreformacijos psichozės paveiktų vėlyvųjų viduramžių meno formų, - vis tiek tai visai nesvarbu, kad viskas suaižėję gabalais. Visuma padrikusi. Bet kiekvienas atskiras fragmentas tvarkingas, jis atstovauja Aukštesniajai Tvarkai. Aukštesnioji Tvarka triumfuoja net viskam pakrikus. Visybės esama net duženose. Turbūt ji čia dar aiškesnė negu visiškai darniame darbe. Bent jau jūsų neužliūliuoja tik žmogiškos, dirbtinai sukurptos tvarkos teikiamas apgaulingas saugumo jausmas. Jums tenka kliautis savo tiesioginiu viršiausiojo tvarkos suvokimu. Taigi tam tikru atžvilgiu pakrikimas gali teikti pranašumo. Bet, žinoma, tai pavojinga, kraupiai pavojinga. Įsivaizduokite, kad jūs negrįžtate atgal iš chaoso...

Nuo Gesualdo madrigalų peršokome per trejetą šimtmečių prie Albano Bergo „Lyrinės siuitos“.

- Tai, - pranešiau iš anksto, - bus pragaras.

Tačiau paaiškėjo, kad klydau. Tiesą sakant, ši muzika skambėjo gana juokingai. Po vienos išspaustos iš asmeninės pašąmonės agonijos pasigirdo kita dvylikos tonų agonija, tačiau labiausiai man kliuvo esminis neatitikimas, dar gilesnis negu Gesualdo, tarp psichologinio pakrikimo ir gausių talento bei technikos išteklių, panaudotų jo išraiškai.

- Kaip jis savęs gailisi, - pasišaipiau be jokios užuojautos. Ir dar pridūriau: - *Katzenmusik* - mokslinga *Katzenmusic*. Kam rūpi jo jausmai? Kodėl jis negalėtų atkreipti dėmesio į ką nors kita? - paklausiau po kelių baimės akimirų.

Kaip neabejotinai puikaus kūrinio kritika, šie komentarai buvo neteisingi ir neadekvatūs, bet ir ne iš piršto laužti, todėl pacitavau taip, kaip sakęs, - ir dar todėl, kad būtent taip apimtas tyrosios kontempliacijos būsenos reagavau į „Lyrinę siuitą“.

Kai ją sugrojo, tyrėjas pasiūlė pasivaikščioti sode. Mielai sutikau, ir nors mano